

7.2. lecke: Az államformák

Montesquieu a törvények szellemét igyekszik bemutatni főművében. Politikai gondolkodása azonban nem csak leíró (deskriptív) jellegű. Minden politikai filozófia azért akarja megérteni a politikum eredetét és lényegét, hogy **megfogalmazza azokat az elveket, amelyek alapján az emberi együttélést jobbá tehetjük**. A politikai gondolkodás ilyen értelmén mindig **normatív** is. A normativitás azt jelenti, hogy egy gondolkodó nem csak azt írja le, milyen kormányzatok vannak, hanem azt is megfogalmazza, **milyennek kell lenniük** a jó kormányzatoknak. Mi jellemzi Montesquieu szerint az ideális kormányzást?

Az államformák

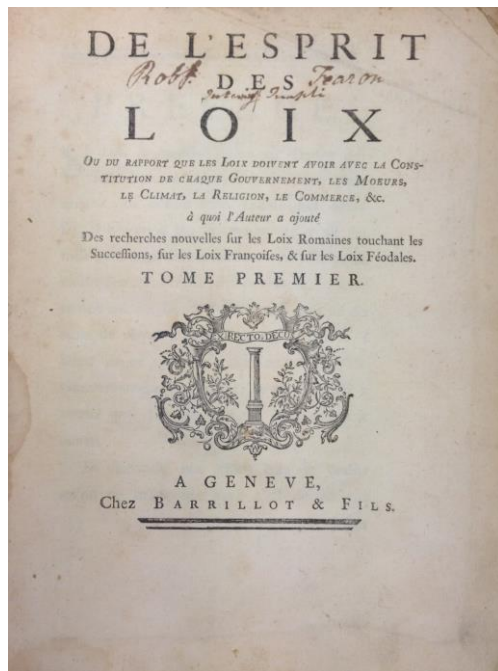
Montesquieu (Arisztotelészhez hasonlóan) **pluralista** gondolkodó, ami azt jelenti, hogy nála nem egyetlen modellje van a helyes kormányzásnak, hanem több. A kormányzásnak három formája van szerinte: (1) a **köztársasági**, (2) a **monarchikus** és (3) az **önkényuralmi**.

(1) **A köztársasági kormányzás:** ahol a nép a maga egészében, vagy a népnek egy része birtokolja a főhatalmat.

(2) **A monarchikus kormányzás:** ahol egy ember kormányoz a meghatározott és hatályos törvények alapján.

(3) **Az önkényuralmi kormányzás:** ahol egy ember kormányoz törvény és szabály nélkül, saját akarata és kénye-kedve szerint.

Montesquieu az (1)-t és (2)-at tartja politikai értelemben elfogadhatónak, a (3)-at nem. Szerinte az önkényuralom természeténél fogva felszámolja a politikumot. Hiszen **a politikum mindig a jogon és a törvények tiszteletén alapul**. Ugyanakkor az (1) és (2) kormányzási forma is **elkorcsosulhat** szerinte. Erről a nyolcadik könyvben ír, amelynek címe: „A háromféle kormányforma alapelveinek megromlásáról. Itt csak az első kettőről van szó, hiszen a (3) már elve romlott kormányzati forma.

Montesquieu a (1) köztársasági kormányzásban is megkülönböztet két formát: a (1.1) demokratikust és a (1.2) az **arisztokratikust**.

(1.1) **Demokrácia** az, ahol a nép egésze mint egy test tartja birtokában a főhatalmat.

(1.2) **Arisztokrácia** az, ahol a főhatalom a nép egy részének kezében van.

Monarchia és önkényuralom különbsége

A törvények tekintetében az (1)-(2) és a (3) között éles cezúra mutatkozik. Látható, hogy a monarchia és az önkényuralomban is egyetlen ember uralkodik. A különbség az, hogy míg az elsőben az uralkodó **a törvényeket tiszteletben tartva**, addig a másodikban **a törvényeket semmibe véve** uralkodik.

A hatalom forrása a monarchiában és az önkényuralomban is az egy személyű uralkodó. A különbség azonban az, **miként működik a hatalom** a politikai rendszerben. Ez onnan is megközelíthető, **miként engedelmeskednek az alattvalók** az uralkodónak: **közvetve** vagy **közvetlenül**. A hatalom közvetítő közegei a törvények. **Ahol törvényesség uralkodik, ott az alattvalók közvetve és nem közvetlenül engedelmeskednek az uralkodónak.**

„A monarchiában minden politikai és polgári hatalom forrása a fejedelem. Ezek az alapvető törvények szükségképpen föltételeznek bizonyos közvetítőcsatornákat, amelyeken a hatalom keresztüláramlik; mert ha az államban csupán egy ember pillanatnyi és szeszélyes akarata érvényesül, akkor semmi sem lehet állandó, és következésképpen egyetlen alaptörvény sem.”
Montesquieu: *A törvények szelleme*, II, 4, 64. oldal.

A kormányzatok vezérelvei

Montesquieu megkülönbözteti **a kormányzatok természetét** (amelyről az imént beszéltünk) **a vezérelvüktől vagy mozgatórugóitól**. A kormányzatok **természete** az a forma, ahogy fennállnak (köztársaság, monarchia, önkényuralom), a **vezérelvei** pedig azok a **szenvedélyek**, amelyek mozgásban tartják a kormányzatokat. Ezek egyfajta **célt** is jelentenek, amelyeket a kormányzatok működés közben szem előtt tartanak.

A demokráciákban ez a vezérelv az **erény**, a monarchiában a **becsület**, az önkényuralomban a **félelem**.

Mint ahogy a köztársaságban szükség van erényre, a monarchiában becsületre, ugyanúgy szükség van az önkényuralmi kormányzatban a félelemre. Az erény itt egyáltalán nem szükséges, a becsület pedig veszedelmes lenne. Montesquieu: *A törvények szelleme*, III, 9, 79. oldal.

Mit jelent az erény mint a köztársaság mozgatórugója? Egy monarchiában és egy önkényuralmi kormányzatban nem szükséges az erény ahhoz, hogy a kormányzat fennmaradjon és jól működjön. Ez csak a köztársaságban (demokrácia, arisztokrácia) szükséges. **A monarchiában a törvények ereje, az önkényuralomban pedig az önkényes hatalom tartja fenn a kormányzatot.** Az erény a köztársaságban azért kell, hogy ez a kormányzati forma nem romoljon meg. Az erény védi meg tehát ezt a kormányzatot a romlástól. Ez az

erény Montesquieu szerint nem erkölcsi erény, hanem **politikai erény**. Két dolgot jelent: **a haza szeretetét és az egyenlőség szeretetét**.

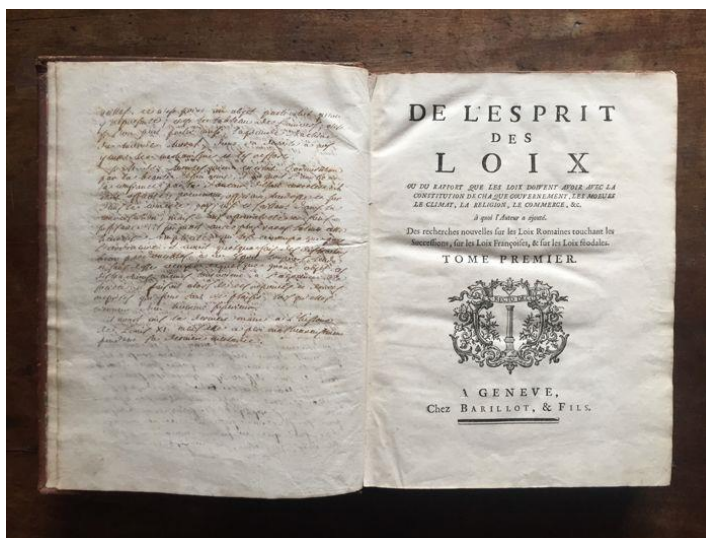
„Amit én a köztársaságban erénynek nevezek, az a haza szeretete, azaz az egyenlőség szeretete. Ez nem erkölcsi erény, sem pedig keresztényi erény, ez a politikai erény, és ez az a rugó, amely a köztársaságot mozgatja.” Montesquieu: *A törvények szelleme*, Az olvasóhoz, 43. oldal.

Az erény mindig egyfajta **belső erőt** jelent, amely ellenáll különböző késztetéseknek, valamint képessé tesz valakit arra, hogy egyes **belső elvek** szerint cselekedjen. Montesquieu azért tartja fontosnak az egyenlőség szeretetét és a haza szeretetét, mert **ezek az erők tartják fenn a köztársasági államformát**. Ezek az erények ugyanis ellenállnak annak, hogy bárki túlhatalmat szerezzen ebben az államformában, megsértve ezzel az egyenlőséget, és veszélyeztetve ezzel a köztársasági államformát (ahol a főhatalmat a nép birtokolja.)

Mit jelent a becsület mint a monarchia mozgatórugója?

A fentebb említett politikai erények helyét [a monarchiában] a becsület, vagyis minden egyes személy és minden (társadalmi) osztály előitélete foglalja el és képviseli mindenütt. Ez itt a legszebb tetteket sugallhatja, a törvények erejével együttesen éppúgy alkalmas arra, hogy a kormányzat céljainak megvalósítását lehetővé tegye, mint maga az erény.” Montesquieu: *A törvények szelleme*, III, 6, 77. oldal.

A becsület a monarchiában nem az egyenlőségre épül. **A becsület, épp ellenkezőleg, azt a követelményt hordozza, hogy legyenek előjogok, megkülönböztetések, és a társadalom hierarchikusan épüljön fel.** Ugyanakkor a becsület célja a közjó. Tehát a becsület, szemben a becsvágygal, fenntartja a politikai közösség formáját. A becsület felelős azért is, hogy a monarchikus kormányzat ne romoljon meg, az uralkodó mindig a törvények betartásával uralkodjon.

„A politikai test, mindegyik részét a becsület mozgatja, ez kapcsolja őket egymáshoz azáltal, hogy működik. Az eredmény az, hogy mindenki a közjóra törekszik, bár azt hiszi, csak a saját érdekét szolgálja.” Montesquieu: *A törvények szelleme*, III, 6, 77. oldal.

Az önkényuralom vezérelve a félelem. Ezt nem igényel részletes magyarázatot.

„Az önkényuralmi kormányzatban, ha a fejedelem egy percre is leengedi fölemelt karját, ha nem képes egy pillanat alatt megsemmisíteni azokat, akik az első helyeket foglalják el, akkor minden elveszett. Mert ha a kormányzat mozgatóereje, a félelem már nem érvényesül, akkor a népnek nincs többé gámja.” Montesquieu: *A törvények szelleme*, III, 6, 77. oldal.

Nyilvánvaló, hogy a vezérelvek arra szolgálnak, hogy a kormányzatok megtartsák saját formájukat.

Összegzés

Montesquieu megkülönbözteti egymástól a kormányzatok formáját és vezérelvét. Háromféle kormányzati formát különböztet meg: a köztársaságit, a monarchikus és az önkényuralmit. A köztársasági kormányzat lehet továbbá demokratikus vagy arisztokratikus. A kormányzatok vezérelve különböző: a köztársaságban az erény (az egyenlőség és a hazaszeretete), a monarchikusban a becsület, az önkényuralomban a félelem.

Kérdések

Mit jelent a politikafilozófia normatív jellege, és miként jelentkezik Montesquieu gondolkodásában?

Mitől működik jól egy kormányzat, és mi okozza megromlását?

Miért fontos az egyenlőség szeretetének és a hazaszeretetének az erénye a köztársaságban?

Mit jelent a becsület a monarchiában?